

**ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ
З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
(ВССУ)**

вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел. 591-10-00
<http://sc.gov.ua>; e-mail: inbox@sc.gov.ua; код ЄДРПОУ 37317811

**Головам апеляційних судів
областей, Апеляційного суду
міста Києва**

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

**Про окремі питання застосування Закону України
від 4 лютого 2016 року № 990-VIII «Про внесення
змін до Цивільного процесуального кодексу України
щодо встановлення факту народження або смерті
особи на тимчасово окупованій території України»**

У ВССУ розглянуто лист голови апеляційного суду Донецької області від 21 березня 2016 року № 2ц-А-05/8/2016 (вх. № 321/0/2-16 від 21 березня 2016 року) щодо застосування ст. 257-1 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), у зв'язку з чим повідомляємо таке.

1. Щодо поширення дії статті 257-1 ЦПК України на розгляд заяв про встановлення фактів народження або смерті, що мали місце на території окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей

Стаття 257-1 ЦПК України доповнена Законом України від 4 лютого 2016 року № 990-VIII «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» і розміщена в главі 6 розділу IV (Окреме провадження) ЦПК України (Окреме провадження. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення).

В основу порядку розгляду справ окремого провадження закладені загальні правила позовного провадження. Оскільки справи окремого провадження мають суттєву специфіку, то провадження у цих справах

Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
вих № 9 - 1130/0/4-16 Від 15.04.2016

становлять певний синтез загальних правил цивільного судочинства, правил, які властиві окремому провадженню в цілому, а також правил, які властиві виключно певній категорії таких справ. Тобто специфіка провадження у кожній категорії справ окремо регулюється шляхом встановлення до загального порядку розгляду справ окремих процесуальних винятків та доповнень.

Це підтверджується назвою статті 257-1 ЦПК України, де зазначається про особливості провадження у цій категорії справ.

Відповідно до частини першої статті 257-1 ЦПК України заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника. Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України.

У контексті визначення того, які райони та населені пункти Донецької та Луганської областей є тимчасово окупованою територією України для цілей застосування зазначених норм ЦПК України, зауважимо, що статтею 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» чітко закріплено, що тимчасово окупованою територією є Автономна Республіка Крим та м. Севастополь. Натомість Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 252-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» не містить чіткого та вичерпного переліку назв населених пунктів Донецької та Луганської областей, які визнаються тимчасово окупованою територією України.

Враховуючи те, що норми статті 257-1 ЦПК України спрямовані на забезпечення прав осіб, які проживають на території, де не здійснюють діяльність органи державної реєстрації актів цивільного стану, для застосування цієї норми тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей слід вважати населені пункти, визначені

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085 «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення». Цей нормативно-правовий акт містить чіткий перелік населених пунктів Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади (у тому числі органи реєстрації актів цивільного стану) тимчасово не здійснюють свої повноваження, що фактично і зумовлює необхідність застосування передбаченого статтею 257-1 ЦПК України порядку встановлення фактів народження та смерті.

Таким чином, у порядку статті 257-1 ЦПК України мають розглядатись заяви про встановлення факту народження або смерті як на території Автономної Республіки Крим, так і на території населених пунктів Донецької та Луганської областей, визначених у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085.

Звертаємо також увагу на те, що відповідно до абзацу 1 частини першої статті 257-1 ЦПК України заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України може бути подана до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника. Водночас за змістом абзацу 2 частини першої 1 цієї статті заява про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України може бути подана за місцем проживання (перебування) заявника до суду за межами такої території України.

2. Щодо можливості звернення до суду чоловіка/дружини померлої особи із заявою про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території на підставі статті 257-1 ЦПК України

За змістом частини першої статті 257-1 ЦПК України заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України.

Слід зауважити, що заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України має розглядатися судом за загальними правилами, передбаченими для розгляду заяв про встановлення

факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (пункт 8 частини першої статті 256 ЦПК України), у тому числі щодо суб'єктів звернення у такій категорії справ.

У контексті порушеного питання слід враховувати, що у померлої особи може не бути родичів, які можуть звернутись із заявою про встановлення відповідного факту. Водночас відмова у відкритті провадження за заявою чоловіка чи дружини з підстави, що вони не були родичами померлого, унеможливить реалізацію ними своїх майнових та немайнових прав, зокрема права на спадкування, що є порушенням їх конституційних прав.

Враховуючи зазначене, а також те, що положення чинного законодавства, зокрема Сімейного кодексу України, відносять дружину/чоловіка до членів сім'ї, судам слід розглядати таку категорію справ за заявами чоловіка або дружини померлої особи про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України.

3. Щодо належних та допустимих доказів на підтвердження факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України

Питання щодо можливості використання як доказів у справі про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України документів, які видані органами та установами (зокрема, лікарняними закладами), що знаходяться на такій території, має вирішуватися з урахуванням загальних положень цивільного процесуального законодавства України щодо належності та допустимості доказів (статті 58, 59 ЦПК України). Зокрема, належними відповідно до частини першої статті 58 ЦПК України є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Допустимими за змістом частини першої цієї статті є докази, одержані в порядку, встановленому законом.

Даючи оцінку допустимості таких доказів, як документи, що видані органами та установами на тимчасово окупованій території України, слід керуватись положенням частини другої статті 19 Конституції України, якою передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами

України. Статтею 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», норми якого стосуються тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, передбачено, що будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

Разом із тим, під час вирішення питання щодо оцінки доказів у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, необхідно брати до уваги практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), яка відповідно до українського законодавства має застосовуватись судами при розгляді справ як джерело права. Так, під час розгляду згаданої категорії справ необхідно враховувати висновки ЄСПЛ у справах проти Туреччини (зокрема, «*Loizidou v. Turkey*», «*Cyprus v. Turkey*»), а також Молдови та Росії (зокрема, «*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*», «*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*»), де, ґрунтуючись на Консультативному висновку Міжнародного суду (ООН) у справі Намібії (*Namibia case*), ЄСПЛ наголосив, що першочерговим завданням щодо прав, передбачених Конвенцією, завжди має бути їх ефективна захищеність на території всіх Договірних Сторін, навіть якщо частина цієї території знаходиться під ефективним контролем іншої Договірної Сторони.

Такий висновок ЄСПЛ слід розуміти в контексті сформульованого у згаданому Консультативному висновку Міжнародного суду (ООН) у справі Намібії так званого «намібійського винятку», який є винятком із загального принципу щодо недійсності актів, у тому числі нормативних, які видані владою не визнаного на міжнародному рівні державного утворення. Зазначений виняток полягає в тому, що не можуть визнаватися недійсними всі документи, видані на окупованій території, оскільки це може зашкодити правам мешканців такої території. Зокрема, недійсність не може бути застосована до таких дій, як, наприклад, реєстрація народжень, смертей і шлюбів, невизнання яких може завдати лише шкоди особам, які проживають на такій території. Застосовуючи «намібійський виняток» у справі «Кіпр

проти Туреччини», ЄСПЛ, зокрема, зазначив, що виходячи з інтересів мешканців, що проживають на окупованій території, треті держави та міжнародні організації, особливо суди, не можуть просто ігнорувати дії фактично існуючих на такій території органів влади. Протилежний висновок означав би цілковите нехтування всіма правами мешканців цієї території при будь-якому обговоренні їх у міжнародному контексті, а це становило б позбавлення їх найменш значущих прав, що їм належать.

Враховуючи наведену практику ЄСПЛ, а також ключове значення, яке має встановлення факту народження або смерті особи для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявників, рішення суду у такій категорії справ має ґрунтуватись на дотриманні вимог статті 213 ЦПК України щодо повного і всебічного з'ясування обставин справи на підставі всіх поданих особами, які беруть участь у справі, доказів у сукупності, в тому числі з урахуванням документів, які видані органами та установами, що знаходяться на такій території.

Таким чином, документи, видані органами та установами (зокрема, лікарняними закладами), що знаходяться на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, як виняток можуть братись до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку під час розгляду справ у порядку статті 257-1 ЦПК України.

Зазначений інформаційний лист затверджений суддями судової палати у цивільних справах ВССУ.

З повагою

Заступник Голови

М. Червинська